De literaire canon in de klas

De Japanse Steenhouwer en *Saïdjah & Adinda*

verhalen uit *Max Havelaar*

Multatuli

KANTL

Voorleestekst met gespreksvragen

© – Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren
versie 1 — 2023
update — 2026

Deze bewerking van *Saïdjah en Adinda* werd geschreven door Herman Kakebeeke.

Dit materiaal kwam tot stand met steun van Literatuur Vlaanderen in het kader van het Leesoffensief.

Niets uit deze tekst mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur overgenomen of aangepast worden. Dit materiaal is enkel bedoeld voor educatieve doeleinden en mag niet verkocht worden.

De literaire canon in de klas is de educatieve tegenhanger van **de literaire canon** van de Nederlandstalige literatuur van de KANTL. Ontdek de meest recente lijst van 50 essentiële werken uit de Nederlandstalige literatuur op www.literairecanon.be – bestel ook onze gratis poster voor in de klas!

www.kantl.be
www.literairecanon.be
www.literairecanonindeklas.be

KANTL
LITERATUUR VLAANDEREN
VRIENDEN VOOR HET LEZEN
Samen voor een Leesoffensief
Vlaanderen
is onderwijs & vorming

Voorbeschouwing

Praat samen over deze stellingen:

- Hoewel we het best goed hebben, is er nog veel onrecht in de wereld. Kun je voorbeelden geven van mensen die onrechtvaardig behandeld worden in het buitenland? En in België?
- Een verhaal is een goede manier om je te doen nadenken over een probleem in de wereld. Geef een paar voorbeelden.

Wat betekent voor jou ...

- ... gelukkig zijn? Is dat hetzelfde als tevreden zijn?
- ... echte liefde?

Samenlezing

De Japanse Steenhouwer

Er was een man die stenen hieuw uit de rots. Zyn arbeid was zeer zwaar, en hy arbeidde veel, doch zyn loon was gering, en tevreden was hy niet.

Hy zuchtte omdat zijn arbeid zwaar was. En hy riep: och, dat ik ryk ware, om te rusten op een *baleh-baleh* met *klamboe* van rode zyde.

een bamboe zitbank / een soort gordijn

En er kwam een engel uit de hemel, die zeide: u zy gelyk gy gezegd hebt.

En hy wàs ryk. En hy rustte op een *baleh-baleh*, en de *klamboe* was van rode zyde.

En de koning des lands toog voorby, met ruiters voor zyn wagen. En ook achter de wagen waren ruiters, en men hield de gouden *pajong* boven het hoofd van de koning.

een chic zonnescherm

En toen de ryke man dit zag, verdroot het hem dat er geen gouden *pajong* werd gehouden boven zyn hoofd. En tevreden was hy niet.

Hy zuchtte, en riep: ik wenste koning te zyn.

En er kwam een engel uit de hemel, die zeide: u zy gelyk gy gezegd hebt.

En hy was koning. En voor zyn wagen reden vele ruiters, en ook waren er ruiters achter zyn wagen, en boven zyn hoofd hield men de gouden *pajong*.

En de zon scheen met hete stralen, en verbrandde het aardryk, zodat de grasscheut dor werd.

En de koning klaagde dat de zon hem schroeide in het gelaat, en macht had boven hem. En tevreden was hy niet.

Hy zuchtte, en riep: ik wenste de zon te zyn.

En er kwam een engel uit de hemel, die zeide: u zy gelyk gy gezegd hebt.

En hy wàs de zon. En hy zond zyn stralen naar boven, en naar beneden, naar de rechterzyde en naar de linkerzyde, en alom.

En hy verschroeide de grasscheut op het aardryk, en het gelaat der vorsten die op de aarde waren.

En een wolk stelde zich tussen de aarde en hem, en de

stralen van de zon stuitten daarop terug. En hy werd toornig dat zyner macht weerstaan werd, en hy klaagde dat die wolk machtig was boven hem. En tevreden was hy niet.

Hy wilde de wolk zyn, die zo machtig was.

En er kwam een engel uit de hemel, die zeide: u zy gelyk gy gezegd hebt.

En hy werd een wolk, en plaatste zich tussen de zon en de aarde, en ving de stralen op, zodat het gras groen werd.

En de wolk regende in grote druppen op het aardryk, en deed de rivieren zwellen, en *banjirs* voerden de kudden weg.

overstromingen

En hy verwoestte door veel waters het veld.

En hy viel neer op een rots, die niet week. En hy klaterde in grote stromen, maar de rots week niet.

En hy werd toornig omdat de rots niet wyken wilde, en omdat de sterkte van zyn stromen ydel was. En tevreden was hy niet.

Hy riep: aan die rots is macht gegeven boven my. Ik wenste die rots te zyn.

En er kwam een engel uit de hemel, die zeide: u zy gelyk gy gezegd hebt.

En hy wèrd rots, en bewoog niet als de rots scheen, en niet als het regende.

En daar kwam een man met houweel, en met puntige bytel, en met zware hamer, die stenen hieuw uit de rots.

En de rots zeide: wat is dit, dat die man macht heeft boven my, en stenen houwt uit myn schoot? En tevreden was hy niet.

Hy riep: ik ben zwakker dan deze ... ik wenste die man te zyn.

En er kwam een engel uit de hemel, die zeide: u zy gelyk gy gezegd hebt.

En hy was een steenhouwer. En hy hieuw stenen uit de rots, met zware arbeid, en hy arbeidde zeer zwaar voor weinig loons, en hy was tevreden.

- ↘ Vat het verhaal in je eigen woorden samen.
  Wat gebeurt er en waarom gebeurt het?
- ↘ Wat weet je over waar en wanneer het verhaal zich afspeelt?
  Wat weet je over het hoofdpersonage?
- ↘ Zie je een patroon in hoe de tekst opgebouwd is?
  Welk effect heeft dat op het verhaal?
- ↘ Doet het verhaal je denken aan andere verhalen die dezelfde stijl of sfeer hebben?
- ↘ Dit is een erg oud Aziatisch verhaal. Zou je kunnen zeggen dat het ook relevant is voor ons als 21ste-eeuwse inwoners van West-Europa?
  Welke les kunnen we eruit uit leren?
- ↘ Ben het je eens met die les of helemaal niet?

Saïdjah & Adinda

Saïdjah's vader had een buffel, waarmee hij zijn land bewerkte. Toen die buffel hem was afgenomen door het districtshoofd van Parang-Koedjang, was hij zeer bedroefd en sprak geen woord, vele dagen lang. Want de tijd van ploegen was nabij, en hij vreesde dat als de *sawa* niet tijdig werd bewerkt, ook de tijd om te zaaien voorbij zou gaan. En dat er ten slotte geen rijst zou zijn te oogsten om in de rijstschuur op te bergen.

nat rijstveld

Saïdjah's vader was ook zeer bezorgd. Hij was bang dat zijn vrouw en ook Saïdjah en zijn broertjes en zusjes niet voldoende rijst zouden hebben.

Ook zou het districtshoofd hem aanklagen bij de assistent-resident als hij achterstallig zou zijn met de betaling van zijn pacht. Want daarop had de wet straf gesteld.

Toen nam Saïdjah's vader de *kris* die een erfstuk was van zijn vader. De kris was niet bijzonder mooi, maar er waren zilveren banden om de schede, en ook op de punt van de schede was een plaatje zilver. Hij verkocht de kris aan een Chinees die in de hoofdplaats woonde, en kwam thuis met vierentwintig gulden. Voor dat geld kocht hij een andere buffel.

een soort rituele dolk met twee snijkanten

Saïdjah, die toen ongeveer zeven jaar was, had met de nieuwe buffel spoedig vriendschap gesloten. Ja, vriendschap, want de Javaanse karbouw hecht zich aan de kleine jongen die hem bewaakt en verzorgt. En het leek wel of Saïdjah's aanmoedigingen het sterke dier nog meer kracht gaven als het de zware kleigrond openscheurde.

Naast de sawa's van Saïdjah's vader lagen die van de vader van Adinda, het meisje met wie Saïdjah zou trouwen. Als Adinda's broertjes en Saïdjah elkaar op het land ontmoetten, riepen ze naar elkaar en schepten op over de kracht en de gehoorzaamheid van hun buffels.

Saïdjah was negen jaar en Adinda zes, toen ook deze buffel van Saïdjah's vader werd afgenomen door het districtshoofd van Parang-Koedjang. Saïdjah's vader, die arm was, verkocht nu aan een Chinees twee zilveren klamboehaken, een erfstuk van de ouders van zijn vrouw. Voor dat geld kocht hij een nieuwe buffel.

Saïdjah was zeer verdrietig en hij huilde als hij aan de buffel dacht waarmee hij twee jaar lang zo innig was omgegaan. Maar al spoedig raakte hij vertrouwd met de nieuwe buffel. Die was wel niet zo sterk als zijn voorganger, en het juk was hem veel te ruim, maar het arme dier was gewillig. En al kon Saïdjah niet meer opscheppen over de kracht van zijn buffel, hij beweerde toch dat er geen andere zo gewillig was.

Op een keer riep Saïdjah tevergeefs zijn buffel toe wat voort te maken. Het dier bleef stokstijf staan. Saïdjah maakte zich kwaad over zo'n grote en vooral ongewone weerspannigheid, en schold het dier uit. Maar hij had net zo goed kunnen zwijgen, de buffel deed geen stap verder. Hij schudde zijn kop alsof hij het juk wilde afwerpen, hij blies, sidderde, rilde, de angst stond in zijn blauwe ogen en zijn bovenlip was opgetrokken, zodat het tandvlees bloot lag.

'Vlucht, vlucht!' riepen opeens Adinda's broertjes. 'Vlucht Saïdjah, een tijger!'

En ze ontdeden de buffels van hun jukken, slingerden zich op de brede ruggen en galoppeerden weg door sawa's, over dijkjes, door modder, door kreupelhout en bos, langs velden en wegen. En toen ze hijgend en zwetend het dorp binnenreden, was Saïdjah niet bij hen. Want toen hij zijn buffel van het juk had bevrijd en op zijn rug was geklommen om net als de anderen te vluchten, had een onverwachte sprong van het dier hem op de grond geworpen.

De tijger was heel dichtbij. Door zijn eigen vaart voortgedreven, schoot de buffel nog enkele sprongen door. Maar nauwelijks had hij zijn vaart afgeremd, of hij keerde terug, zette zijn zware lichaam als een dak over Saïdjah, en keerde zijn gehoornde kop naar de tijger. Deze sprong … maar hij sprong voor het laatst: de buffel ving hem op zijn horens, en daar lag de aanvaller met opengescheurde buik. Saïdjah was gered. De buffel had slechts een vleeswond aan de hals.

Toen deze buffel van Saïdjah's vader werd afgenomen, was Saïdjah al twaalf jaar en Adinda weefde al *sarongs* en *batikte* die. En omdat ze gezien had dat Saïdjah verdrietig was, tekende ze sombere patronen op haar weefsel. Ook Saïdjah's vader was bedroefd, maar zijn moeder het meest. Zij toch had de wond genezen aan de hals van het trouwe dier dat haar kind ongedeerd had thuisgebracht. Telkens als ze verse geneeskrachtige kruiden op de wond had gelegd, streelde ze .

de buffel en sprak hem enkele vriendelijke woorden toe. Zo zou het dier toch weten hoe dankbaar ze was.

Na het verlies van de laatste buffel had Saïdjah's vader zich nog enkele jaren staande gehouden, door met gehuurde ploegdieren te werken. Maar dat is zeer ondankbaar werk, en het is vooral verdrietig voor iemand die de eigenaar van buffels is geweest. Saïdjah's moeder stierf van verdriet. Toen was het dat zijn vader in een vlaag van moedeloosheid wegtrok om elders werk te zoeken. Hij werd echter met rottingslagen gestraft, omdat hij zonder pas zijn geboortestreek had verlaten. De politie bracht hem terug naar Badoer. Daar wierp men hem in de gevangenis omdat men hem voor krankzinnig hield en vreesde dat hij in een ogenblik van razernij alles kort en klein zou slaan. Maar hij zat niet lang gevangen want kort daarop stierf hij.

een van de heupen afhangende geplooide doek / manier om figuren te verven op geweven stoffen

- ↘ Wat weten we over waar en wanneer het verhaal zich afspeelt?
- ↘ Is er iets wat je hier niet begrijpt of wat je in de war brengt?
- ↘ De vader van Saïdjah verliest zijn buffels. Waarom?
- ↘ Welk effect heeft dat op de vader? En op Saïdjah?
- ↘ Vind je het rechtvaardig wat er met Saïdjah en zijn familie gebeurt? Wat is er precies aan de hand?
- ↘ Welke opties heeft Saïdjah nog? Wat zou jij doen? Wat denk je dat er verder nog gebeurt?

Saïdjah was al vijftien toen zijn vader vertrok. Hij was niet met hem meegegaan omdat hij grotere plannen koesterde. Men had hem verteld dat hij in *Batavia* wel een baantje zou kunnen vinden als rijtuigjongen. Er was, zo had men hem verzekerd, in zo'n betrekking veel te verdienen als je je goed gedroeg. Misschien zou hij in drie jaar genoeg geld kunnen sparen om twee buffels te kopen. Dit vooruitzicht lachte hem toe. Zelfverzekerd ging hij naar Adinda toe en vertelde haar zijn plan.

de oude naam voor Jakarta, de hoofdstad van Indonesië

'Denk je eens in,' zei hij, 'als ik terugkom zullen we oud genoeg zijn om te trouwen en dan zullen we twee buffels hebben.'

'Heel goed, Saïdjah. Ik wil graag met je trouwen als je terugkomt. Ik zal spinnen, weven en batikken, en ik zal al die tijd heel ijverig zijn.'

'Ik geloof je, Adinda! Maar als je dan al getrouwd zou zijn?'

'Saïdjah, je weet toch wel dat ik met niemand anders trouwen zal. Mijn vader heeft dat beloofd aan jouw vader.'

'En jijzelf?'

'Ik zal met je trouwen, daar kun je zeker van zijn!'

'Als ik terugkom, zal ik van veraf roepen.'

'Wie zal dat horen, als we in het dorp rijst aan het stampen zijn?'

'Dat is waar, Adinda, ik heb een beter plan. Wacht op me bij de *ketapang*, waar je mij de *melati* hebt gegeven.'

grote boom met brede kruin, levert noten die op amandelen lijken / klein wit bloempje met jasmijngeur

'Maar Saïdjah, hoe moet ik weten wanneer ik daar moet heengaan om op je te wachten?'

Saïdjah dacht een ogenblik na en zei toen: 'Tel de manen. Ik zal driemaal twaalf manen wegblijven, deze maan telt niet mee. Je moet bij elke nieuwe maan een streep in je *rijstblok* kerven. Als je driemaal twaalf strepen hebt ingekerfd, zal ik de dag die daarop volgt aankomen. Beloof je me er dan te zijn?'

uitgehold houten blok waarin de rijst gestampt wordt

'Ja, Saïdjah, ik zal onder de ketapang wachten als je terugkomt.'

Toen scheurde Saïdjah een strook van zijn versleten blauwe hoofddoek en gaf die aan Adinda om als onderpand te bewaren. Toen verliet hij haar en Badoer.

Hij liep vele dagen voort. Hij kwam te Serang aan en stond verbaasd over de pracht van zo'n grote plaats met veel stenen huizen met rode pannendaken. Saïdjah had nog nooit zoiets gezien. Hij bleef er een dag omdat hij vermoeid was, maar 's nachts, in de koelte, ging hij verder. In het donker, zodat niemand het kon zien,

haalde hij de melati tevoorschijn die Adinda hem had gegeven.

Hij was bedroefd geworden omdat hij haar zo lang niet zou zien. In het begin had hij niet zo sterk gevoeld dat hij alleen was. In zijn gedachten was hij toen steeds bezig met het geld dat hij ging verdienen om twee buffels te kopen. Maar hoe verder hij zich verwijderde van Badoer, hoe langer de dagen hem begonnen te vallen, en hoe meer hij opzag tegen de zesendertig manen die voor hem lagen. Hij dacht erover om terug te keren, maar wat zou Adinda zeggen van zo weinig doorzettingsvermogen? Daarom liep hij door, al ging het minder snel dan de eerste dagen.

Hij had de melati in zijn hand en drukte die dikwijls tegen zijn borst. Hij was in die korte tijd veel ouder geworden en begreep niet dat hij vroeger zo rustig had kunnen leven, toen Adinda zo dichtbij was en hij haar telkens zien kon, zolang als hij wilde. Nu zou hij zo rustig niet zijn als ze ineens voor hem zou staan. Hij begreep ook niet waarom hij na het afscheid niet was teruggekeerd om haar nog een keer te zien. Ook herinnerde hij zich hoe hij nog maar kort geleden ruzie met haar had gemaakt, over een koord dat ze gesponnen had voor de vlieger van haar broertjes. Ze had een fout gemaakt, zo meende hij, en daardoor hadden de kinderen de vliegerwedstrijd verloren. Hoe had hij daar zo kwaad om kunnen worden, dat hij haar had uitgescholden? Als hij nu eens in Batavia zou sterven, zonder haar vergeving te hebben gevraagd? Zal dan niet iedereen in Badoer zeggen: ‘Het is maar goed dat Saïdjah gestorven is, want hij heeft Adinda uitgescholden.’ Zo speelden de gedachten rond in zijn hoofd, en als vanzelf begon hij binnensmonds te mompelen, sprak toen hardop, en ten slotte zong hij een weemoedig lied:

Ik weet niet waar ik sterven zal.
Ik heb de grote zee gezien aan de zuidkust,
toen ik daar was met mijn vader, om zout te maken.
Als ik sterf op zee,
en men werpt mijn lichaam in het diepe water,
zullen er haaien komen.
Ze zullen rondzwemmen om mijn lijk en vragen:
‘Wie van ons zal het lichaam verslinden
dat daar daalt in het water?’

Ik zal 't niet horen.

Ik weet niet waar ik sterven zal.
Ik heb het lijk gezien van Pa-Lisoe,
die gestorven was van hoge ouderdom,
want zijn haren waren wit.
Als ik sterf van ouderdom, met witte haren,
zullen klaagvrouwen om mijn lijk staan.
En zij zullen misbaar maken,
net als de klaagvrouwen bij Pa-Lisoe's lijk.
En ook de kleinkinderen zullen huilen, zeer luid.

Ik zal 't niet horen.

Ik weet niet waar ik sterven zal.
Ik heb te Badoer velen gezien die gestorven waren.
Men kleedde hen in een wit kleed,
en begroef hen in een wit kleed,
en begroef hen in de grond.
Als ik sterf te Badoer,
en men begraaft mij buiten het dorp,
in het oosten tegen de heuvel waar het gras hoog is,
dan zal Adinda daar voorbijgaan,
en de rand van haar sarong
zal zachtjes langs het gras voortschuiven ...

Ik zal het horen.

- ↘ Welke gevoelens gaan er allemaal door Saïdjahs hoofd in dit stukje? Vind je dat ze realistisch beschreven zijn? Kun je je inbeelden dat je in zijn situatie hetzelfde zou denken?
- ↘ Zou jij ooit overwegen om in het buitenland te gaan werken en je familie of liefje achter te laten? Begrijp je waarom veel mensen dat doen?
- ↘ Saïdjah zingt een lied. Wat zegt hij daarin? Wat vind je bijzonder aan de tekst?
- ↘ Lijkt het lied op andere melancholische liefdesliedjes die je weleens hoort? Op welke manier?

Saïdjah kwam te Batavia aan. Hij vond spoedig werk en deed goed zijn best, want hij dacht steeds aan de twee buffels die hij wilde kopen, en aan Adinda. Hij werd groot en sterk omdat hij alle dagen at, wat in Badoer niet altijd het geval was.

De mensen met wie hij in de stal werkte, hielden van hem, en als hij met de dochter van de koetsier had willen trouwen, zou hij niet afgewezen zijn. Zijn heer zelf was zo op Saïdjah gesteld, dat hij hem tot huisbediende aanstelde. Men verhoogde zijn loon en gaf hem bovendien geregeld geschenken, omdat men zo tevreden over hem was.

Maar men vond Saïdjah ondankbaar, toen hij na bijna drie jaar ontslag nam en om een bewijs vroeg dat hij zich goed gedragen had. Toch kon men het hem niet weigeren, en met een opgewekt gemoed ging Saïdjah op reis.

Hij telde zijn schatten. In een rol van bamboe had hij zijn pas en het getuigschrift van goed gedrag. In een koker die aan een leren riem was bevestigd, zat iets zwaars: dertig zilveren munten, genoeg om twee buffels mee te kopen. Wat zou Adinda daarvan zeggen! En dit was nog niet alles. In zijn gordel droeg hij een kris in een met zilver beslagen schede. Onder zijn *kaïn* hield hij een ceintuur van zilveren schakels verborgen. Het was maar een korte ceintuur, maar Adinda was ook zo slank. Aan een koordje om zijn hals droeg hij een zijden zakje met een paar verdroogde melatiblaadjes.

lendendoek

Saïdjah haastte zich om naar Badoer terug te keren. Geen wonder dat hij nauwelijks sprak met de meisjes die hij tegenkwam en die hem vroegen: 'Waar ga je heen? Waar kom je vandaan?' zoals in die streken de gewoonte is. Geen wonder dat hij Serang niet meer zo mooi vond, nu hij Batavia had leren kennen. Geen wonder dat hij niet meer wegkroop achter de heg als de resident voorbijreed, nu hij in Batavia de gouverneur van het land had gezien.

In zijn verbeelding zag Saïdjah nog veel mooiere dingen. Hij keek naar de wolken om er de ketapang in te ontdekken. Hij omvatte de lucht om hem heen, alsof hij de gestalte omarmde die onder de boom op hem wachtte. In zijn fantasie schetste hij het gezicht van Adinda, haar hoofd, haar schouders. Hij zag de donkere glans van haar ogen, haar neusvleugels die ze optrok als hij haar plaagde, de mondhoeken waarin ze haar glimlach bewaarde. Hij

zag haar borsten onder de *kabaai*, hij zag de sarong die nauw om haar heupen sloot en neerviel op haar kleine voeten.

wit jasje dat bij de sarong wordt gedragen

Hij hoorde nauwelijks wat de mensen onderweg hem vertelden. Hij hoorde een geheel ander geluid. Hij hoorde hoe Adinda zeggen zou: 'Welkom, Saïdjah. Ik heb aan je gedacht bij het spinnen en het weven, en bij het stampen van de rijst in het blok waarin ik driemaal twaalf inkervingen heb gemaakt. Hier ben ik, onder de ketapang, op de eerste dag van de nieuwe maan. Welkom, Saïdjah, ik wil je vrouw zijn!' Dat klonk hem als muziek in de oren, zodat hij het nieuws niet hoorde dat men hem onderweg vertelde.

Eindelijk zag hij de ketapang. Of liever, hij zag de grote donkere plek van het *djati*bos. Daar was de boom waar hij Adinda zou zien, de volgende dag, bij het opgaan van de zon. Ja, dit was de plek waar hij voor het eerst met andere ogen naar Adinda had gekeken, waar ze hem de melati had gegeven.

boom die een harde houtsoort oplevert

Hij zette zich neer aan de voet van de boom, en keek omhoog naar de sterren. Als er een verschoot, beschouwde hij dat als een groet bij zijn terugkeer in Badoer. En hij vroeg zich af of Adinda nu zou slapen. En of ze de manen wel goed in haar rijstblok had gekerfd. Het zou hem verdriet doen als ze een maan had overgeslagen, alsof zesendertig er niet genoeg waren. En of ze mooie sarongs en *slendangs* had gebatikt. Ook vroeg hij zich af wie er nu in het huis van zijn vader zou wonen. Hij lette nauwkeurig op het dalen van de sterren. Bij elke ster die aan de kim verdween, berekende hij hoe dichterbij de zonsopgang kwam, en hoe dichterbij het ogenblik dat hij Adinda zou zien. Want bij de eerste zonnestraal zou ze er zeker zijn. Ja, ze zou er al zijn in de ochtendschemering...

soort sjaal die ook als hoofddoek of draagdoek wordt gebruikt

Ach, waarom was ze de vorige dag al niet gekomen? Zo vurig had hij drie jaar lang naar dat ogenblik uitgezien! Zo onredelijk maakte zijn liefde hem, dat hij zich beklaagde omdat hij op Adinda moest wachten. Maar hij beklaagde zich ten onrechte, want de zon was nog niet opgegaan. Wel verbleekten de sterren, wel vloeiden er vreemde kleuren over de toppen van de bergen, wel vloog er hier en daar door de wolken in het oosten iets gloeiends, alsof er pijlen van goud en vuur heen en weer werden geschoten.

Toch werd het langzamerhand lichter en lichter om Saïdjah heen. Hij zag het landschap en kon de kruinen van de bomen onderscheiden waarachter Badoer verscholen lag. Daar sliep Adinda. Nee, ze sliep niet meer. Hoe zou ze kunnen slapen? Wist ze niet dat Saïdjah op haar wachtte? Ze had vast en zeker de hele nacht niet geslapen. Misschien had ze de nacht in het donker doorgebracht, terwijl ze keer op keer de zesendertig inkervingen in haar rijstblok telde, om telkens weer te genieten van de zekerheid dat er drie keer twaalf manen waren voorbijgegaan sinds ze Saïdjah voor het laatst had gezien.

Er kwam een streep van blauwig rood in de wolken, en de randen werden licht en gloeiend, en weer schoten er pijlen van vuur door het luchtruim. Ze ontmoetten elkaar, kruisend, slingerend, wendend, dwalend … en verenigden zich tot vuurbundels in een gouden glans tegen een achtergrond van parelmoer. En er was rood en blauw en geel en zilver en purper en azuur … O God, dat was de dageraad, dat was het weerzien van Adinda!

Saïdjah had niet geleerd te bidden, maar in zijn sprakeloze opgetogenheid lag een vuriger gebed dan mensentaal kan weergeven. Hij wilde niet naar Badoer gaan. De zekerheid van het weerzien van Adinda leek hem mooier dan het weerzien zelf. Hij liet zijn oog dwalen over de landstreek. De natuur lachte hem toe en leek hem welkom te heten. Maar hoe zijn ogen en gedachten ook ronddwaalden, telkens keerden zijn blik en zijn verlangen terug naar het pad dat van Badoer naar de ketapang leidde. Alles wat hij waarnam, heette Adinda.

- ↘ Saïdjah is wel erg verliefd. Welke formulering is volgens jou echt raak?
- ↘ Wat zou jij tegen Saïdjah zeggen mocht je hem daar tegenkomen?
- ↘ De dageraad is aangebroken. Zal Adinda komen?

Niemand liep over het pad. Straks zou ze komen, het was nog zo vroeg. Saïdjah zag een eekhoorn die dartel heen en weer sprong tegen de stam van een boom. Het diertje klauterde onvermoeid op en neer. Saïdjah dwong zich ernaar te blijven kijken om zijn gedachten af te leiden. Het duurde niet lang of zijn gevoelens uitten zich in woorden, en hij zong over wat er omging in zijn ziel.

Hij zong over de eekhoorn, die in de klapperboom naar voedsel zoekt.
Toen zijn lied uit was, liep nog niemand over het pad dat van Badoer naar de ketapang leidde.

Hij zong over de vlinder, die verliefd is op de bloesems van de bomen.
Toen zijn lied uit was, liep er nog niemand op het pad dat van Badoer naar de ketapang leidde.

Hij zong over de zon, die hoog boven de heuvels schittert.
Toen zijn lied uit was, liep er nog niemand over het pad dat van Badoer naar de ketapang leidde.

En hij zong verder:

Als er niet langer vlinders zullen rondfladderen,
Als de sterren niet meer zullen schitteren,
Als de melati niet meer welriekend zal wezen,
Als er niet langer bedroefde harten zijn,
Noch wild gedierte in het woud,
Als de zon verkeerd zal lopen,
En de maan vergeet wat oost en west is,
Als dan Adinda nog niet gekomen is,
Dan zal een engel met blinkende vleugels
Neerdalen op aarde, om te zoeken wat daar achterbleef.
Dan zal mijn lijk hier liggen onder de ketapang.
Mijn ziel is bitter bedroefd, Adinda!

En nog altijd was er niemand op het pad dat van Badoer naar de ketapang leidde.

Dan zal de engel mijn lijk zien.
Hij zal het de andere engelen aanwijzen:
'Kijk, daar ligt een gestorven mens,
Zijn verstijfde mond kust een melatibloem.
Laten we hem opnemen en naar de hemel dragen.
Hij heeft op Adinda gewacht, tot hij dood was.
Hij, wiens hart de kracht had zo te beminnen,
Mag daar niet alleen achterblijven.'

Dan zal mijn verstijfde mond zich nog een keer openen
Om Adinda te roepen van wie ik houd.
Nog één keer zal ik de melati kussen
Die ze mij gaf ... Adinda ... Adinda!

Er was niemand op het pad dat van Badoer naar de ketapang leidde.

O, ze was zeker tegen de morgenstond in slaap gevallen, vermoeid van het waken gedurende de nacht. Van het waken gedurende vele lange nachten. Ze had vast wekenlang niet geslapen. Ja, dat moest het zijn.

Zou hij opstaan en naar Badoer gaan? Nee. Het mocht toch niet lijken of hij twijfelde aan haar komst? Hij zou wachten ... wachten. Maar als ze ziek was, of dood?

Als een aangeschoten hert vloog Saïdjah het pad op dat van de ketapang naar het dorp leidt. Hij zag niets en hoorde niets en toch had hij iets kunnen horen. Want er stonden mensen op de weg bij de ingang van het dorp die riepen: 'Saïdjah, Saïdjah!' Maar was het zijn haast die hem belette Adinda's huis te vinden? Hij was al voortgevlogen tot aan het einde van de weg, waar het dorp ophoudt. Als een dolzinnige keerde hij terug, en sloeg zich voor het hoofd, omdat hij haar huis had kunnen voorbijgaan zonder het te zien. Maar weer was hij bij de ingang en – mijn God, was het een droom? – weer had hij Adinda's huis niet gevonden. Nog eens vloog hij terug en opeens bleef hij staan, greep met beide handen zijn hoofd en riep luid: 'Dronken, dronken, ik ben dronken!'

De vrouwen van Badoer kwamen uit hun huizen, en zagen met medelijden de arme Saïdjah daar staan. Ze herkenden hem en begrepen dat hij het huis van Adinda zocht, en ze wisten dat er geen huis van Adinda was in het dorp Badoer. Want toen het districtshoofd de buffel van Adinda's vader had weggenomen, was

haar moeder van verdriet gestorven. En haar jongste zusje was gestorven, omdat ze geen moeder had die haar voedde. En Adinda's vader was weggegaan uit de streek, omdat hij de straf vreesde als hij zijn pacht niet betaalde. Hij had Adinda meegenomen met haar broers. Omdat hij had vernomen hoe het Saïdjah's vader was vergaan, had Adinda's vader zich aangesloten bij anderen die ook van hun buffels beroofd waren en voor straf vreesden.

Maar de verbijsterde Saïdjah begreep niet wat men hem vertelde. Hij begreep zelfs het bericht over de dood van zijn vader niet. Het gonsde in zijn oren, alsof iemand in zijn hoofd op een gong had geslagen. Hij sprak niet en staarde met versufte blik rond, zonder te zien wat er om hem heen gebeurde, en barstte ten slotte uit in een akelig gelach.

Een oude vrouw nam hem mee naar haar huisje en verpleegde hem. Spoedig lachte hij niet meer zo akelig, maar spreken deed hij niet. Alleen 's nachts werden de hutgenoten opgeschrikt door zijn stem, als hij toonloos zong:

'Ik weet niet waar ik sterven zal.'

Enkele bewoners van Badoer legden geld bijeen om een offer te brengen voor de genezing van Saïdjah. Ze dachten dat hij krankzinnig was. Maar hij was niet krankzinnig. Want op een nacht, toen de maan helder scheen, stond hij van zijn rustbed op, en zocht naar de plek waar Adinda gewoond had. Die was niet gemakkelijk te vinden, omdat er zoveel ingestorte huizen waren. Struikelend over halfvergane bamboe en over stukken van het neergevallen dak, baande hij zich een weg naar het heiligdom dat hij zocht. En zowaar, hij vond nog iets terug van de wand waarnaast Adinda's rustbed had gestaan. Maar het rustbed was ingestort, net als het huis, en bijna tot stof vergaan. Hij nam een handvol stof en drukte dat aan zijn lippen en ademde heel diep.

- ↘ Hoe zorgt de schrijver ervoor dat de sfeer steeds akeliger wordt in dit stukje? Vanaf welk punt kreeg je in de gaten dat er iets mis was?
- ↘ Saïdjah zingt opnieuw. Op welke manier is dit lied anders dan het vorige?
- ↘ Saïdjah is helemaal in paniek. Waaraan merk je dat?

De volgende morgen vroeg hij aan de oude vrouw waar Adinda's rijstblok was gebleven. De vrouw was blij dat ze hem hoorde spreken, en liep het dorp rond om het blok te zoeken. Tweeëndertig inkervingen telde Saïdjah, toen hij het rijstblok zag. Toen gaf hij de vrouw genoeg zilverstukken om een buffel te kopen.

Hij verliet Badoer, en trok naar het gebied waarheen Adinda's vader was gegaan, en waar de opstandelingen zich verzetten tegen het Nederlands gezag. Hij sloot zich aan bij een bende *Bantammers*, niet zozeer om te vechten, als wel om Adinda te zoeken. Want hij was zachtmoedig van aard, en eerder geneigd tot verdriet dan tot verbittering. Op een dag, toen de opstandelingen waren verslagen, dwaalde hij rond in een dorp dat pas veroverd was door het Nederlands-Indische leger en dus in brand stond. Als een spook waarde hij rond in de huizen die nog niet geheel verbrand waren, en vond het lijk van Adinda's vader met een bajonetwonde in de borst. Naast hem zag Saïdjah de drie vermoorde broers van Adinda, en even verder lag het lijk van Adinda, naakt, afschuwelijk mishandeld. Een smal strookje blauwe stof was in de gapende borstwond gedrongen, die een eind leek te hebben gemaakt aan haar leven.

inwoners van Bantam

Toen liep Saïdjah enkele soldaten tegemoet, die met geveld geweer de overlevende opstandelingen het vuur van de brandende huizen indreven. Hij omvatte de brede bajonetten, drukte zich met kracht naar voren, en drong met een laatste inspanning de soldaten terug, tot de *gevesten* tegen zijn borst stuitten.

- ↘ Waarom denk je dat de dorpelingen in opstand zijn gekomen?
- ↘ Begrijp je waarom Saïdjah doet wat hij doet?
  Had hij nog iets anders kunnen doen?
- ↘ Had je verwacht dat het verhaal zo zou eindigen? Of is het anders gelopen?
  Wat vind je daarvan?

Nabespreking

- ↘ Wat vond je leuk, mooi of goed aan dit verhaal?
- ↘ Wat vond je niet goed?
- ↘ Wat was er vreemd, moeilijk of onduidelijk?
- ↘ Doet het je denken aan iets wat je kent, uit verhalen (films, boeken, series) of uit het echte leven?
- ↘ Zag je tijdens het lezen het verhaal voor je ogen gebeuren? Hoe kwam dat?
- ↘ We volgen in dit verhaal het perspectief van Saïdjah. Was een versie door de ogen van Adinda even interessant geweest?
- ↘ Vind je Saïdjah en Adinda realistische personages? Zijn ze goed uitgewerkt? Waarom wel/niet?
- ↘ Vind je het verhaal zelf geloofwaardig of niet?
- ↘ Vat in je eigen woorden samen wat er precies gebeurde in het verhaal en waarom.
- ↘ Verder in het boek vertelt de schrijver Multatuli dat hij het verhaal gewoon verzonnen heeft, omdat mensen liever een verhaal lezen dan een lijst met gestolen buffels. Ben je het daarmee eens?
- ↘ Heb je het gevoel dat dit verhaal méér is dan enkel een triest liefdesverhaal? Denk je dat de schrijver er ook nog iets anders mee wil zeggen?
- ↘ Zou je kunnen zeggen dat de schrijver een ‘activist’ is? Ken je nog meer verhalen die door activisten gebruikt worden om iets aan de kaak te stellen? Denk bijvoorbeeld aan een beweging als Black Lives Matter. Waarom werken die verhalen zo goed?
- ↘ Maakt het feit dat Multatuli het verhaal verzonnen heeft wat hij probeert te vertellen minder ‘echt’?
- ↘ Kan een verhaal als dat van Saïdjah en Adinda ook vandaag nog gebeuren? Welke elementen zouden hetzelfde zijn, wat zou er anders lopen?
- ↘ Zijn er nog vragen die je Saïdjah of Adinda zou willen stellen?
- ↘ Wat zou je een vriend(in) over dit verhaal vertellen?
- ↘ Wat zou je hem of haar net níét vertellen, omdat het hen een verkeerd beeld zou kunnen geven van het verhaal?
- ↘ Wat vond jij de mooiste passage uit de tekst? Kun je vertellen waarom?

- ↘ Bewerk dit bekende verhaal tot een stripversie van maximaal vier bladzijden. Wat zijn de belangrijkste momenten in het verhaal? Welke dialoog wil je er zeker in? Hoe zorg je voor die typisch Indonesische sfeer? **(creatie)**
- ↘ Schrijf zelf een liefdeslied in de stijl van die van Saïdjah. Welke elementen zijn belangrijk om je lied bij die van hem te laten aansluiten? **(creatie)**
- ↘ Schrijf een parabel (een kort verhaal met een boodschap), net zoals dat van de Japanse steenhouwer, over de gevaren van liegen. **(creatie)**
- ↘ Jij bent Saïdjahs beste vriend en je moet op zijn begrafenis een toespraak geven. Wat zou je zeggen? Schrijf een korte speech waarin je herinneringen aan hem ophaalt. **(creatie)**